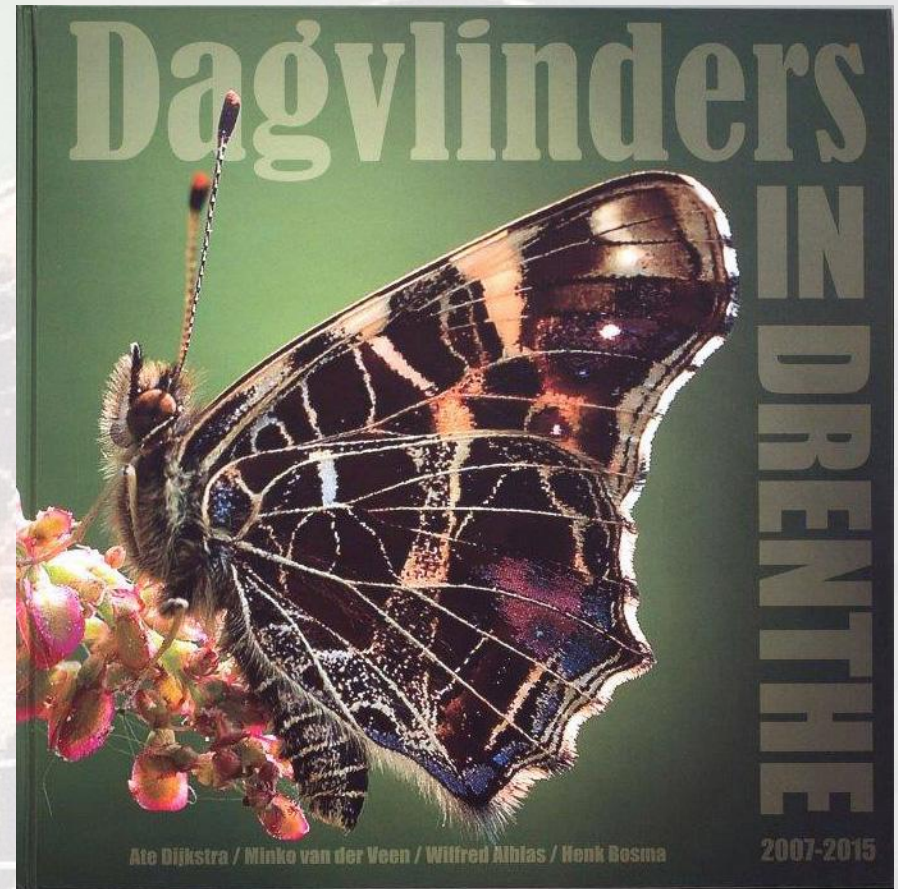

17 december 2016

Inhoud

Korte geschiedenis werkgroep

Zo herkenbaar...

Inhoud

Korte geschiedenis werkgroep

Leven dagvlinders in vogelvlucht

Methodiek en gegevensverwerking

Methodiek en gegevensverwerking

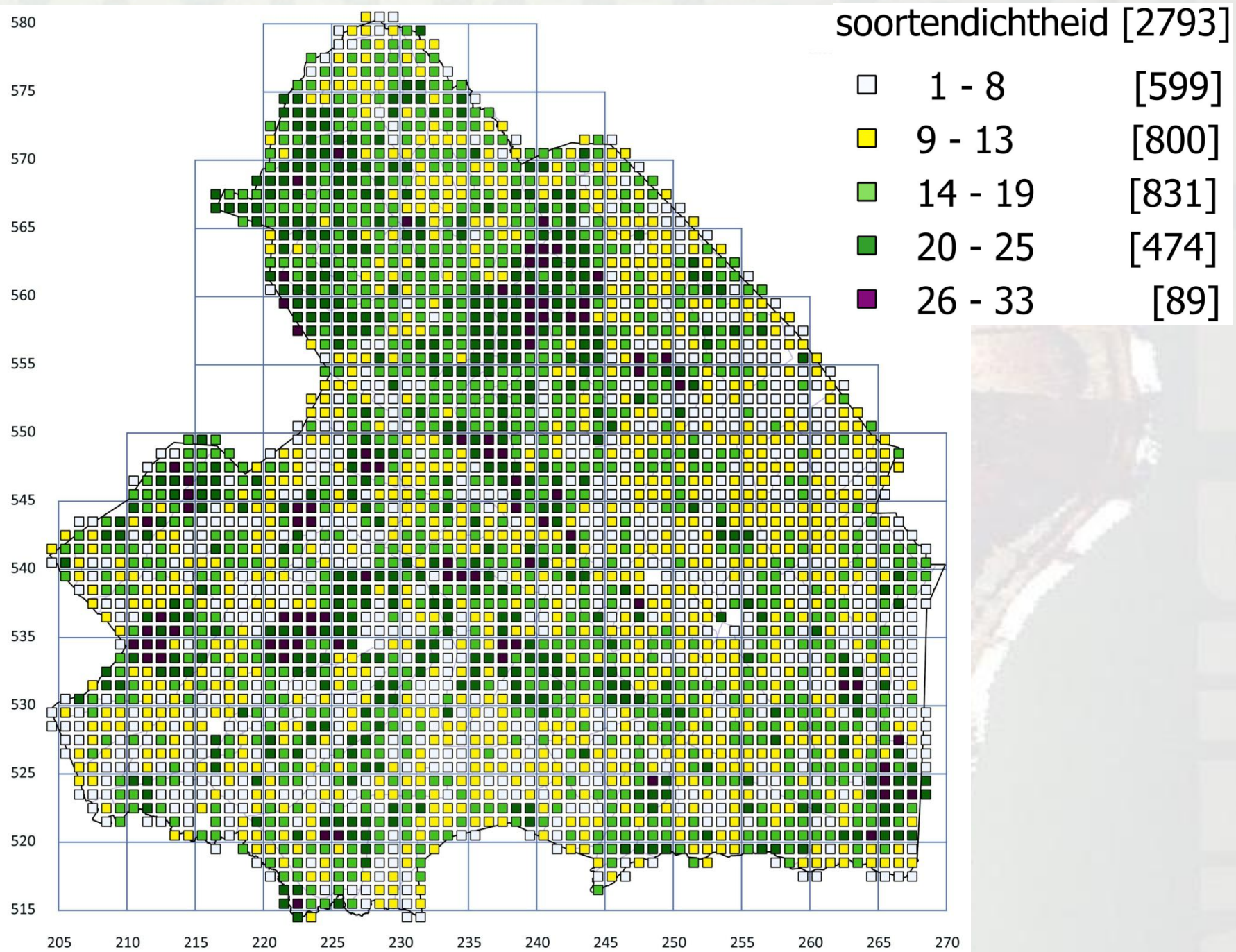
bron	unieke waarnemingen
VWD	107.710
NM	7.226
SBB	3.974
Waarneming.nl	46.864
NDFF	59.520
Eindtotaal	225.294

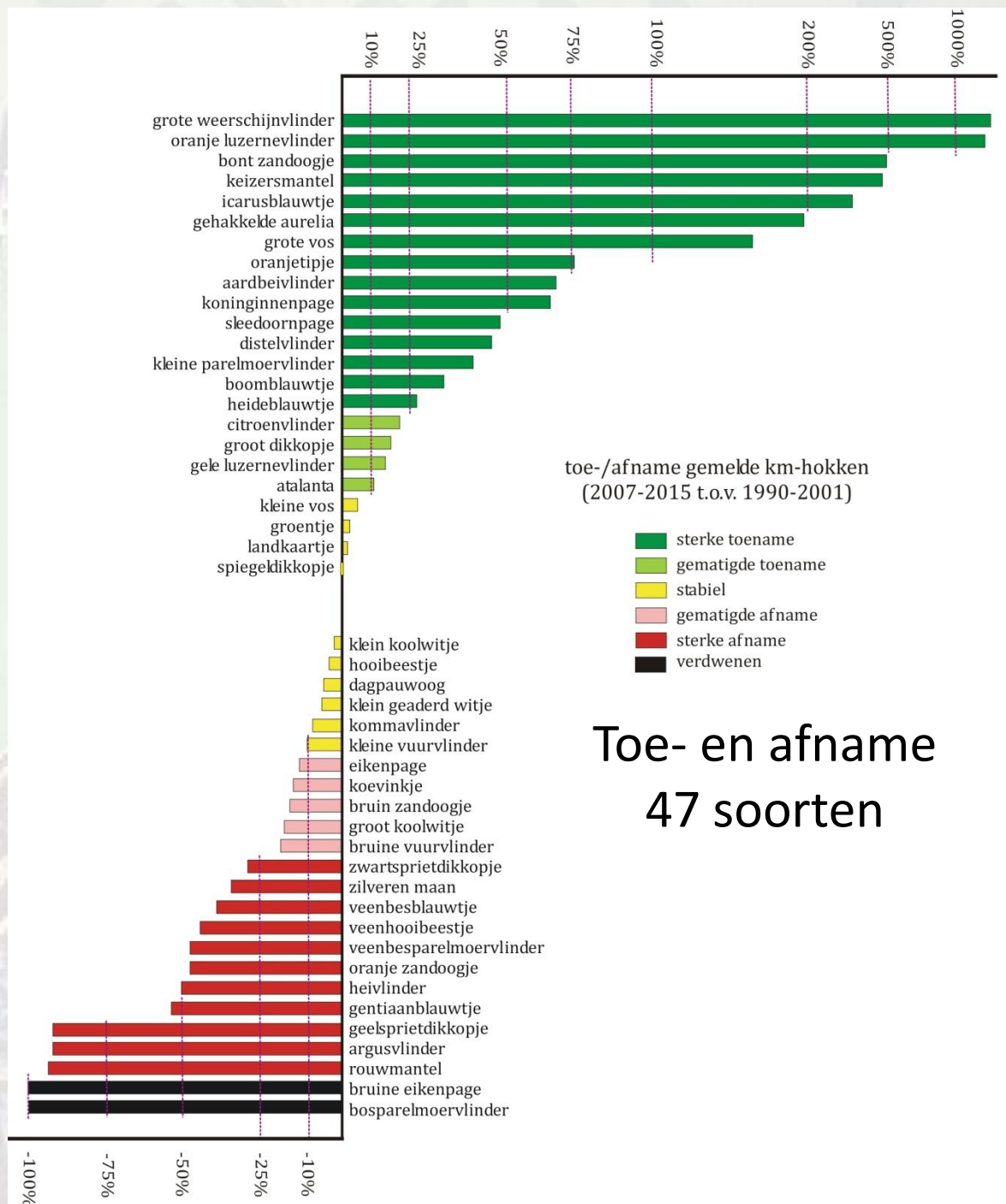
Methodiek en gegevensverwerking

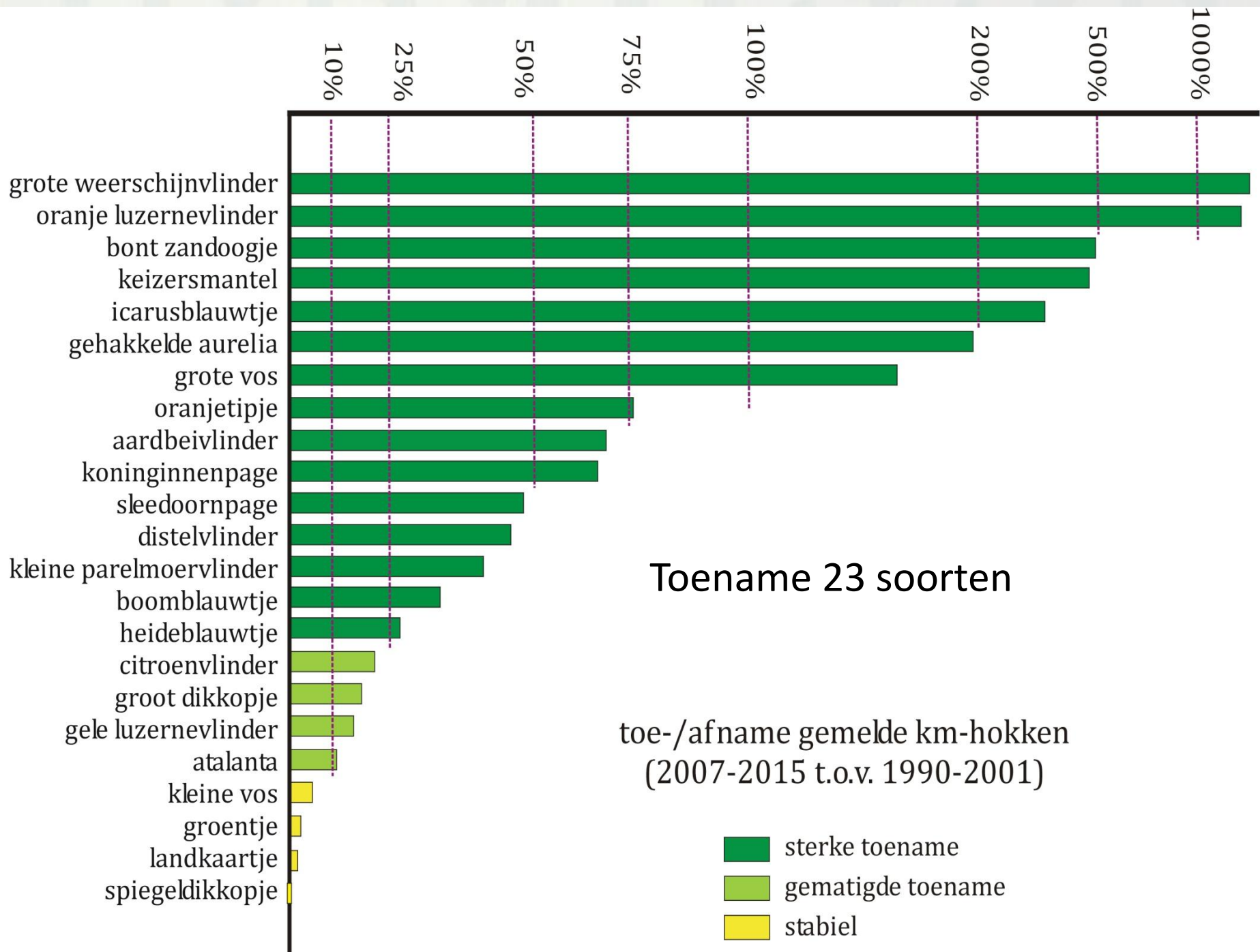
bron	unieke waarnemingen	#hokken	exclusief
VWD	107.710	2644	432
NM	7.226	207	0
SBB	3.974	260	0
Waarneming.nl	46.864	1993	11
NDFF	59.520	2190	30
Eindtotaal	225.294	2793	

Methodiek en gegevensverwerking

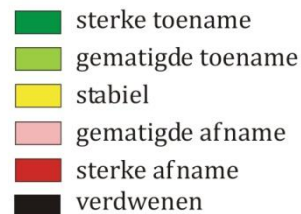
bron	hok-soort combinaties	exclusief	aandeel%
VWD	29.248	14.409	74
NM	2.097	301	2
SBB	2.030	211	1
Waarneming.nl	15.846	2.362	12
NDFF	18.333	2.123	11
Eindtotaal	38.591		100

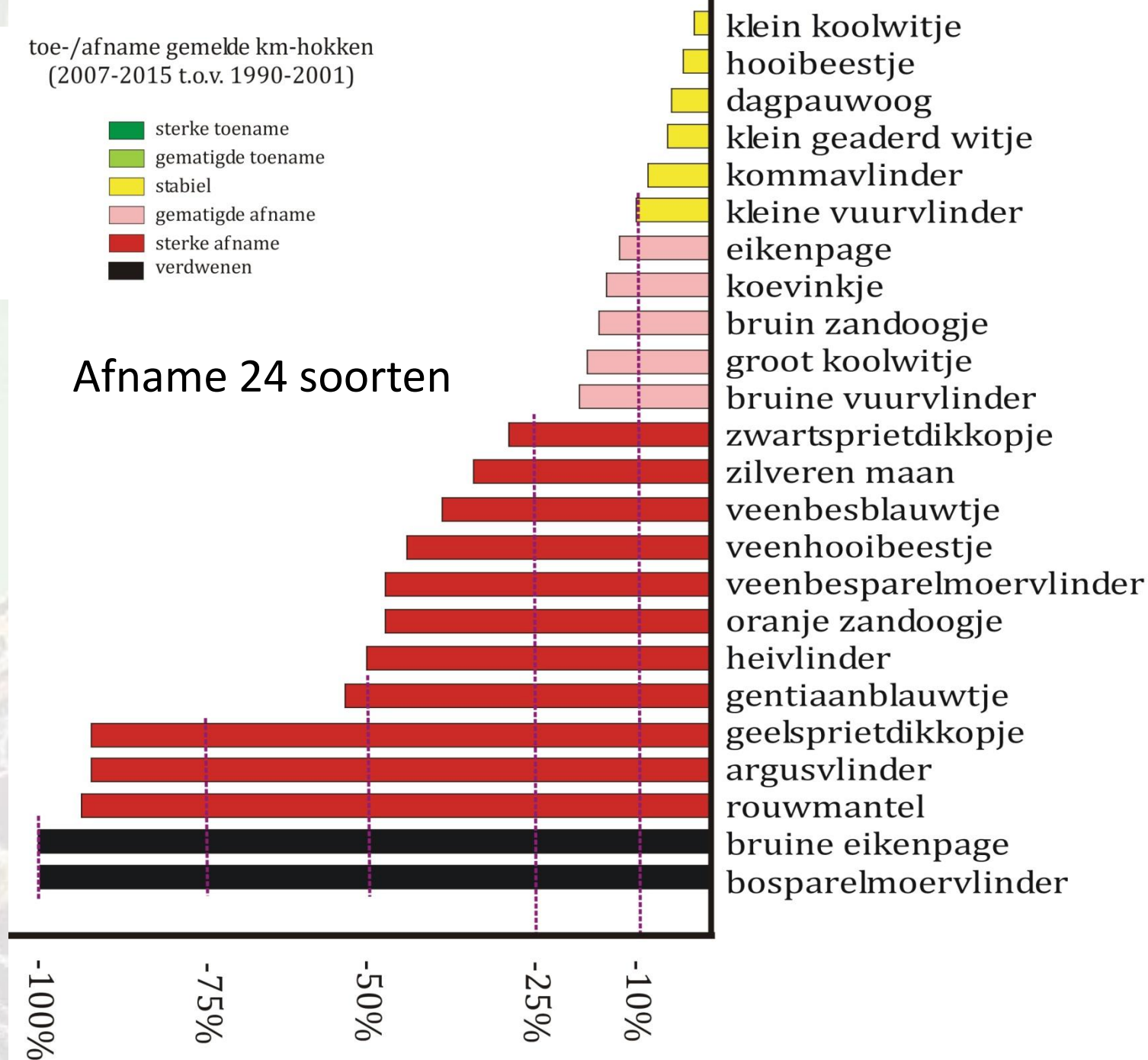

toe-/afname gemelde km-hokken
(2007-2015 t.o.v. 1990-2001)

Afname 24 soorten

The background of the slide features a close-up, slightly blurred image of a butterfly with orange and black wings, and a dragonfly with a long, segmented body and transparent wings, positioned on the left side.

Inhoud

Korte geschiedenis werkgroep

Leven dagvlinders in vogelvlucht

Methodiek en gegevensverwerking

Het Drentse landschap

Verspreiding

Verspreiding

Indeling naar hoofdbiotoop

Kapvakte, bos nabij Zuidwolde

Henk Booms

34

Bosranden en houtwallen

Geelsprietdikkopje

Citroenvlinder

Sleedoornpage

Eikenpage

Boomblauwtje

Grote weerschijnvlinder

Bont zandoogje

Vennen en veentjes

Veenbesblauwtje

Veenbesparelmoervlinder

Veenhooibeestje

Heiden en stuifzanden

Kommavlinder

Groentje

Heideblauwtje

Gentiaanblauwtje

Heivlinder

Graslanden en bermen

Zwartsprietdikkopje

Groot dikkopje

Aardbeivlinder

Klein geaderd witje

Oranjetipje

Kleine vuurvlinder

Bruin zandoogje

Icarusblauwtje

Zilverenmaan

Argusvlinder

Koevinkje

Hooibeestje

Oranje zandoogje

Bruine vuurvlinder

Bebouwd gebied

tuinen en parken

Gehakkelde aurelia

Landkaartje (lente)

Landkaartje (zomer)

Groot koolwitje

Klein koolwitje

Atalanta

Distelvlinder

Kleine vos

Dagpauwoog

Zwerfers en dwaalgasten

Verdwenen soorten

In de loop van tijd zijn verschillende dagvlinders die in Drenthe standvlinder waren, uitgestorven. In de periode vóór 1990 waren dat zeven soorten (Dijkstra et al, 2003), al is van twee soorten niet zeker of ze echt standvlinder waren. De verdwenen standvlinders zijn soorten van half-natuurlijke graslanden (blauwgrasland, heischraal grasland), heiden en bossen (tabel 5.8.1).

Soort	leefgebied	aantal atlasblokken	laatste waarneming
Bruin dikkopje	heide, heischraal grasland	12	Eext, 1961
Rode vuurvinder	blauwgrasland	9	Paterswolde, 1946
Vals heideblauwtje	heide, heischraal grasland	7	Bunnerveen, 1979
Grote parelmoervlinder	blauwgrasland	11	Annen 1942
Moerasparelmoervlinder	blauwgrasland	12	Paterswolde 1947
Groot geaderd witje	bos, struweel	25	Eelde 1982
Kleine ijsvogelvlinder	bos, struweel	20	Sleen 1983
Zilvervlek (?)	bos, bosranden	2	Norg, Eelde 1953
Grote vos (?)	bos, bosranden	9	Ruinen 1960

Tabel 5.8.1. Standvlinders die vóór 1990 in Drenthe zijn uitgestorven. Dagvlinders waarvan de status als standvlinder in Drenthe onzeker is, zijn met (?) aangegeven.

Bruine eikenpage

Bosparelmoervlinder

Verspreiding

Indeling naar hoofdbiotoop

Aantrekkelijke vormgeving

Veel foto's van alle stadia

5.2.3

Sleedoornpage

Thecla betulae

Henk Bosma

Rode lijst: bedreigd

Voorkomen en leefgebied

In Nederland is de sleedoornpage een zeldzame standvinder. Het is de enige bedreigde vlindersoort in Nederland die vooral buiten natuurgebieden leeft. Hij komt vrijwel uitsluitend voor in het oostelijk deel van Nederland met een zwaartepunt langs de randen van de Veluwe. In Drenthe is de sleedoornpage een uiterst zeldzame vlinder. De soort is in 1998 voor het eerst gezien in het dorp Zuidwalde en wordt sindsdien elk jaar gesignaleerd, meestal aan de rand van het dorp. Was dat aanvankelijk alleen aan de westrand, en dan vooral in en rond de Vlindertuin aldaar, dankzij ontwikkeling van nieuwe biotopen en speciaal onderhoud van de sleedoornstruiken thans ook aan de zuid- en oostkant van het dorp. Daarnaast zijn er enkele verspreide waarnemingen in Drenthe, maar die hebben nooit geleid tot het ontstaan van een populatie. De sleedoornpage verkijst gebieden met (solitaire) hoge eiken en sleedoornstruiken. Dergelijke situaties doen zich in Drenthe vooral voor in een stedelijke of dorps omgeving.

Henk Dekema

Joop Verburg

Klaas van Heerhingen

Klaas van Heerhingen

Henk Dekema

Leefwijze

Sleedoornpages vliegen in één generatie per jaar. Rond eind april komen de rupsen uit de overwinterende eitjes. De rups voedt zich met jong blad van de sleedoornstruik. De vlinders zijn vanaf half augustus tot half september te vinden, maar de meeste jaren worden er slechts enkele exemplaren gezien. Vrijwel altijd zijn dat vrouwtjes omdat de mannetjes zich kort na het uitkomen verzamelen in de toppen van vrijstaande bomen en daar de vrouwtjes afwachten. De sleedoornpage legt eitjes in de oksels van takjes en dooms van de sleedoorn, vaak in jonge struiken en meestal op een hoogte van 0,5 tot 2 meter aan de zonnige kant van de struik. Soms worden eitjes op pruimenbomen gevonden. De vlinder legt zo'n 50 tot maximaal 150 eitjes en verspreidt die over een groter gebied. In de winter vallen de witte eitjes op de donkere takken het meest op en dat is de beste tijd om op verschillende bekende en onbekende locaties naar eitjes op zoek te gaan. De meeste jaren worden in Zuidwalde 20 tot 40 eitjes gevonden. Zoektochten in omliggende dorpen hebben tot nu toe geen resultaat opgeleverd.

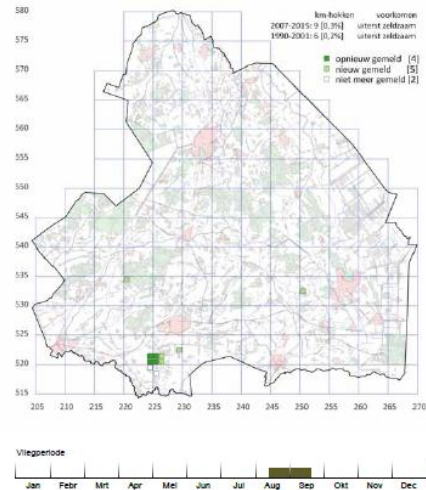
Nectarplanten

De mannetjes leven van honingdauw in de kruin van grote vrijstaande bomen. De belangrijkste nectarplant voor de vrouwtjes is haast sporkhout de late guiderode, waar de vlinder vaak langdurig drinkend op te vinden is. Ook op andere nectarplanten zoals akkerdistel is hij soms gezien en zelfs een keer op zilverstruiklaai.

Veranderingen ten opzichte van de periode 1990-2001

De soort is aangetroffen in 9 kilometerokken, tegen 6 in de vorige atlasperiode. Het aantal gevonden eitjes en vlinders is beperkt toegenomen ten opzichte van de periode voor 2002.

Bij de bescherming van de sleedoornpages rond Zuidwalde speelt overleg tussen de Vlinderwerkgroep van Natuurvereniging Zuidwalde en gemeente De Wolden een belangrijke rol. Dankzij daarin gemaakte afspraken worden er in Zuidwalde geen sleedoornstruiken gesnoeid, afgeknippt of weggehaald zonder overleg met de Vlinderwerkgroep. Daarnaast heeft de gemeente het groenbeheer in de west- en zuidrand en een deel van de oostrand van het dorp (waar het Vlinderrommetje loopt, zie www.vlinderrommetje.nl) uitbesteed aan een bedrijf dat zorgt voor ecologisch onderhoud, steeds in overleg met de natuurvereniging, in die zone plant de gemeente ook nu en dan jonge sleedoorns aan.

The background of the slide features a close-up photograph of a butterfly, likely a Pieris napi, with its wings spread. The wings are white with prominent black veins and markings. To the left, a portion of a pink flower is visible. The text is overlaid on this image.

Bespreking soorten: Vaste indeling:

Voorkomen

Leefwijze

Nectarplanten

Veranderingen t.o.v. vorige atlas

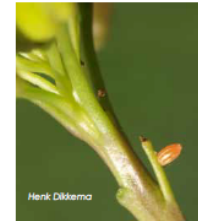
Jaartrend 1990-2015 Nederland en Drenthe

Verspreidingskaart

5.5.5

Oranjetipje

Antiocharis cardamines

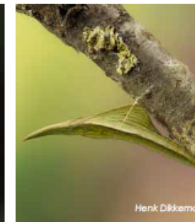
Henk Dikkema

Henk Dikkema

Henk Dikkema

Henk Dikkema

Voorkomen en leefgebied

Als begin april de eerste oranjetipjes beginnen te vliegen is het echt voorjaar. Met hun vrolijk oranje vleugelpunten geven de mannetjes de lente extra kleur. Het oranjetipje is een soort van vochtige, bloemrijke hooi- en graslanden met beschutting in de vorm van bos, houtwallen of andere landschappelijke beplantingen. Ook in tuinen, parken en plantsoenen in dorpen en stedelijke kernen zijn oranjetipjes te bewonderen. In Nederland is het oranjetipje een algemene standvinder die verspreid door het hele land voorkomt. Alleen in droge gebieden, zoals de Veluwe, en erg open gebieden, zoals in het westen van het land, is hij schaarser of afwezig. In Drenthe is het oranjetipje een algemene standvinder die verspreid door de hele provincie voorkomt. Alleen in delen van de open oostelijke Veenkoloniën en in de grote boswachterijen is hij schaars of laat hij het afweten.

Leefwijze

Het oranjetipje vliegt in één generatie per jaar van begin april tot begin juli. In Drenthe beginnen oranjetipjes meestal in de tweede week van april te vliegen. De top van de vliegperiode ligt in de eerste drie weken van mei. Eind mei is het in Drenthe veelal afgevoerd met de vliegperiode van het oranjetipje, die samenvat met de bloeitijd van de pinksterbloem, de belangrijkste waardplant. Het vrouwtje kan ook eitjes afzetten op look-zonder-look, een plant van open bossen en bosranden op voedselrijke bodems. In Drenthe komt look-zonder-look echter weinig voor. In tuinen kunnen ook damastbloem en tuinjudaspenning als waardplant fungeren. Het onopvallende vrouwtje legt eitjes die eerst wit zijn en na een paar dagen oranje worden. Het oranjetipje overwintert als pop. De rups verpopt op een houtige stengel ongeveer 10 centimeter boven de grond. Mochten de vochtige graslanden, een belangrijk leefgebied van het oranjetipje, in de winter tijdelijk onderploegen, dan hangen de poppen hoog en droog boven het water.

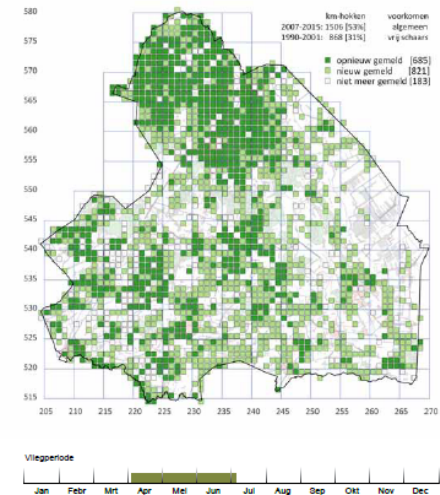
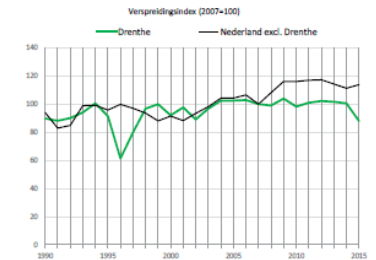
Henk Dikkema

Nectarplanten

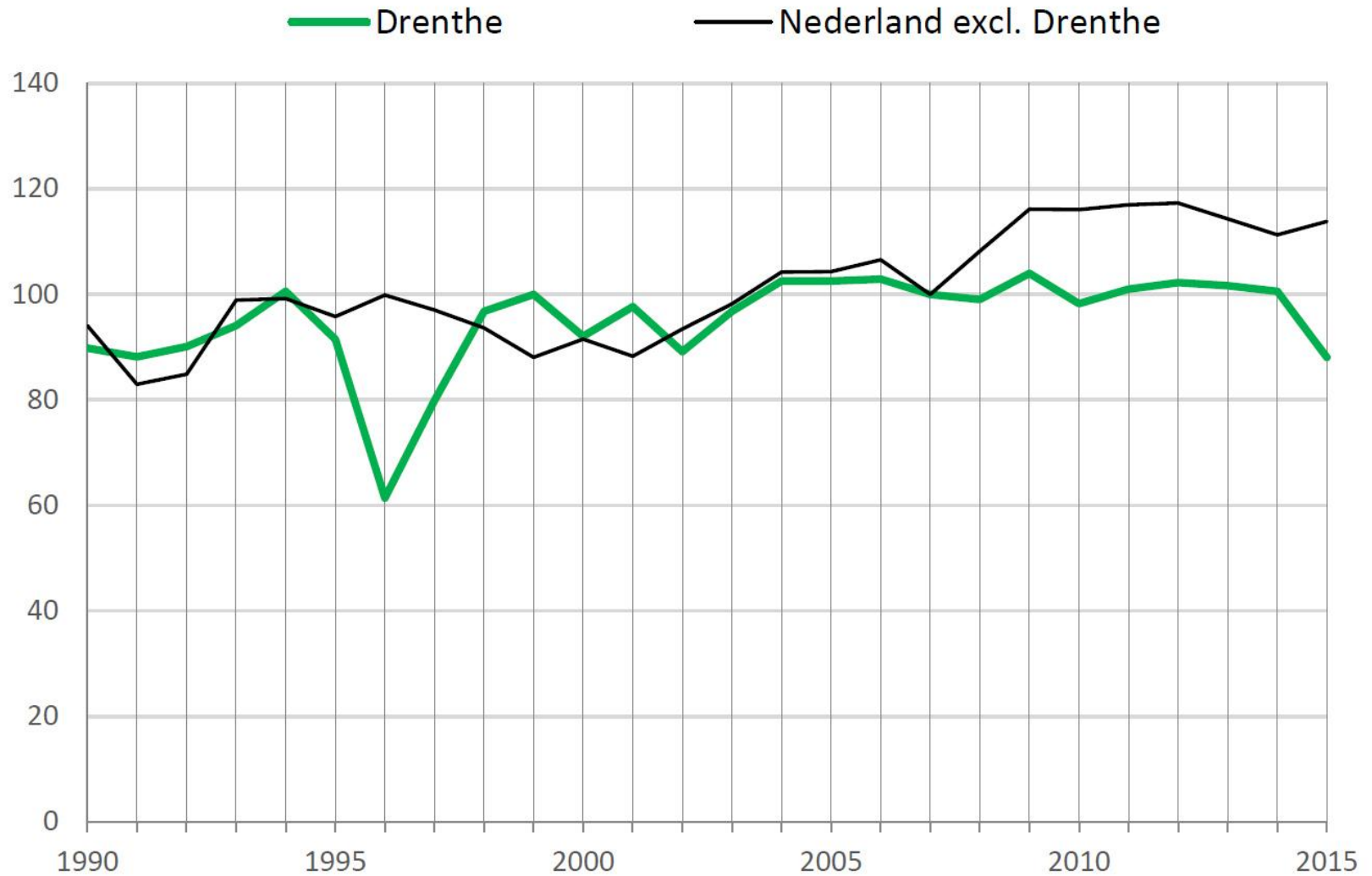
Voor het oranjetipje zijn landelijk 19 nectarplanten bekend. Pinksterbloem en look-zonder-look zijn duidelijk favoriet. In Drenthe staat de teller op 12 nectarplanten. Verreweg de belangrijkste nectarplant in Drenthe is pinksterbloem (74%). Andere nectarplanten die regelmatig bezoek krijgen van een oranjetipje zijn look-zonder-look (5%) en paardenbloem (3%). In tuinen vormen damastbloem (7%) en tuinjudaspenning (5%) geleidelijk nectarbronnen.

Veranderingen ten opzichte van 1990-2001

Het oranjetipje laat in Drenthe een sterke toename zien (74%) wat betreft het aantal kilometerhokken. De gemiddelde toename van de verspreidingsindex voor Drenthe is daarmee in overeenstemming. Vermoedelijk is het aanbrengen van allerlei landschappelijke beplantingen in eertijds open gebieden hier mede oorzaak van. Ook is het groenbeheer in steden en dorpen milieuvriendelijker geworden wat mogelijk ook een positief effect heeft op het voorkomen van oranjetipjes. Landelijk laat de soort eveneens een significant positieve trend zien. De pinksterbloem begint door ontwatering en klimaatverandering steeds vroeger te bloeien. Met Pinksteren is de hoofdaboei van de belangrijkste waardplant van het oranjetipje vaak alang voorbij. Blijkbaar weten oranjetipjes die vervroegingsindex goed bij te houden. Uit het Landelijk Meetnet Vlinders is naar voren gekomen dat het oranjetipje nu ongeveer twee weken eerder vliegt dan in 1992 (Van Swaay en Plate, 2012).

Verspreidingsindex (2007=100)

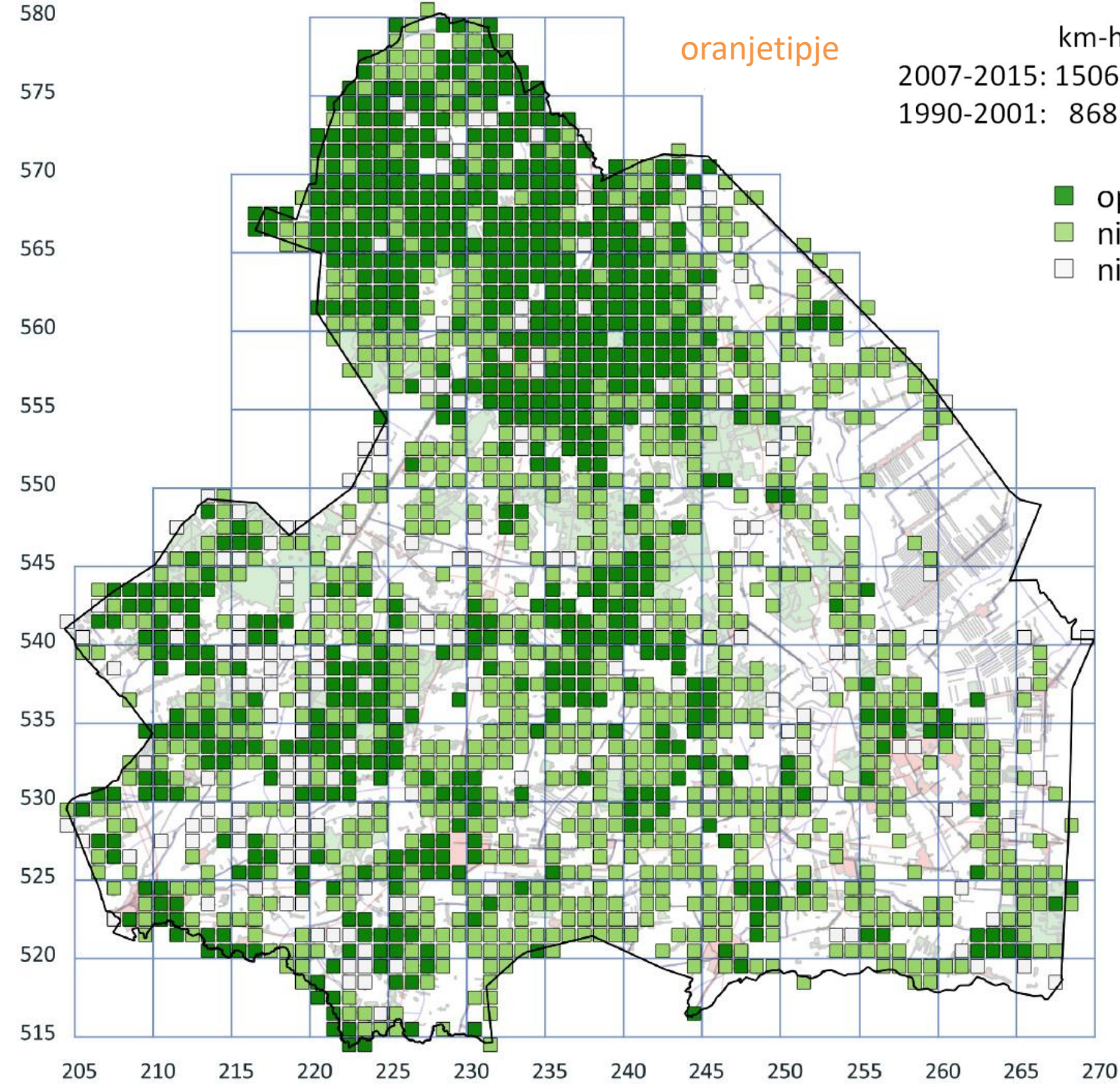

oranjetipje

km-hokken
2007-2015: 1506 [53%]
1990-2001: 868 [31%]

voorkomen
algemeen
vrij schaars

■ opnieuw gemeld [685]
■ nieuw gemeld [821]
□ niet meer gemeld [183]

The background of the slide features a close-up, slightly blurred image of a butterfly, likely a Pieris napi (cabbage white), resting on a flower. The butterfly's wings are white with dark veins and spots. The flower has yellow and orange petals. The overall image is faded to serve as a background for the text.

Bespreking soorten: Vaste indeling:

Voorkomen

Leefwijze

Nectarplanten

Veranderingen t.o.v. vorige atlas

Jaartrend 1990-2015 Nederland en Drenthe

Verspreidingskaart

Verdieppingspagina's

Op zoek naar veenhooibeestjes

Stefan Pronk

Er zijn niet veel mensen die ooit rupsen van veenhooibeestjes gezien hebben. Dat is ook niet zo gek. Veenhooibeestjes zijn erg zeldzaam. De paar natte plekken waar ze nog vliegen liggen in streng beschermde natuurgebieden, waar mensen niet geacht worden van de paden te gaan. Daar mleeit het ook nog eens van de muggen. Rupsen van veenhooibeestjes zoeken wordt dan ook gauw een inspannende, illegale en natte activiteit waar je behoorlijk jeuk van kunt krijgen. Alleen echte volhouders in bezit van waadbreek, vergunning en muggenspray zijn voor deze taak geschikt.

Stefan Pronk is zo'n zeldzame volhouder die kan zeggen tientallen veenhooibeestje-rupsen te hebben opgespoord. Aanleiding was zijn afstudeeronderzoek, waarvoor hij onder begeleiding van De Vlinderstichting en in opdracht van Staatsbosbeheer in 2013 ging kijken welke eisen veenhooibeestjes en hun rupsen stellen aan hun leefgebied in het Hingsteeven in Boswachterij Hooghalen. Dat is belangrijk om te weten want inrichting en beheer van dit gebied en de omgeving gaan de komende jaren veranderen. Boswachter Pauline Arends - vlinderbeheerder van het jaar 2015 - vond het belangrijk daarbij zo goed mogelijk rekening te houden met deze zeldzame vlindersoort.

Stefan bestudeerde de beschikbare literatuur en kwam er al snel achter dat het in het leefgebied van veenhooibeestjes huuw steekt. Zo is het een weinig mobiele vlinder, die de nectar- en waardplanten beslist bij elkaar in de buurt wil zien staan. Qua waardplanten zijn veenhooibeestjes behoorlijk eekennig: ze zetten hun eitjes uitsluitend af op eenarig wollegras. Maar dan weer alleen op de exemplaren die een pol vormen, waarin de rupsen zich kunnen verstoppn. Zo zijn ze beschermd tegen hitte en kunnen ze bij stijgende waterstand binnen de pol omhoog krulpen. Blijkbaar is dat de waterstand een belangrijke factor in het leefgebied van veenhooibeestjes.

Is het waterpeil te laag - langdurig onder maaiveld - dan verdwijnt eenarig wollegras. Is het waterpeil heel hoog - jaarrond boven maaiveld - dan verdwijnt de gewone dophel, de belangrijkste nectarplant. Ook zal in te natte omstandigheden het eenarig wollegras geen pollen meer vormen maar met verspreide stengels groeien. Dit maakt te natte plekken ongeschikt als leefgebied voor veenhooibeestjes.

Stefan trok het veld in om te gaan kijken wat de rupsen daar zelf over vertellen. Dwaars door het Hingsteeven zette hij onderzoeksploots uit waarvan hij de waterstanden in winter, voorjaar en zomer in beeld bracht. In elk ploot keek hij of hij rupsen kon vinden, op welke planten ze zaten en welke nectarplanten in de buurt stonden (Pronk, 2013 a en b).

Michiel Wille de Vries

Zo'n rups vinden is nog geen sinecure, zo blijkt uit het verslag van Stefan:

Vol goede moed verkende ik mijn onderzoeksgebied in het voorjaar van 2013. Laarzen aan, struikend door de natte heide op zoek naar rupsen. De eerste twee dagen in mei heb ik geen rups kunnen vinden. Waar was ik aan begonnen?, dacht ik bij mijzelf. Het voorjaar van 2013 kwam pas heel laat op gang, dus ik vreesde dat het finaal zou mislukken.

Maar toen kwam dag drie, en eindelijk was het raak! Een groen rupsje op een pol van eenarig wollegras. Dat moest hem zijn. Gauw pakte ik de camera erbij om hem op de gevoelige plaat vast te leggen. Een rups van 12 mm is niet groot, maar de jacht naar meer rupsen kon door deze eerste vondst toch worden geopend. Al snel volgden ook de nummers 2 en 3. Het bleek verslavend. Krulpend en sluijpend door de polen op zoek naar de volgende rups. Tegen mijn stagebegeleider van De Vlinderstichting zei ik dat ik me een 'luzenmoeder' voelde.....

Alle rupsen kregen een uniek nummer, waaraan ik de persoonlijke kenmerken van de rups koppelde. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het tijdstip van de vondst, coördinaten van de vindplaats, weersomstandigheden (bevolkingsdichtheid/temperatuur/wind), maar ook de structuur van de pol, grootte van de rups en ook de activiteit van de rups (eten/rusten/schillen etc.).

Hoge pollen, afgewisseld met natte plekken. Er was soms geen doorkomen aan. En het zoeken naar rupsen bleek meer risico's met zich mee te brengen. Meerdere keren lag ik een rups te fotograferen, terwijl twee pollen verder een adder met mij meekeek. De foto's waren gelukkig scherp; de adders ontdekte ik meestal pas als de foto van de rups al gemaakt was.

Uiteindelijk heb ik dat voorjaar 114 rupsen geteld. Zo'n resultaat had ik van tevoren nooit verwacht. Genoeg informatie om mijn afstudeeronderzoek te schrijven en de beheerders advies te kunnen geven. Van mijn verslaving ben ik helaas nooit meer afgekomen. Ieder voorjaar gaat het kriebelen en kan ik het niet laten om weer even langs "mijn" rupsen op het Hingsteeven te gaan.

Stefan vond alleen rupsen op polvormig eenarig wollegras. Er waren duidelijk meer rupsen naarmate er meer gewone dophel in de buurt stond. En minder wanneer er meer pijpenstrootje en struikheide stond. In het Hingsteeven bevindt het leefgebied zich aan de rand van natte slenken. Het is duidelijk dat een plotselinge snelle vernatting van het gebied de gewone dophel en de rupsen zou doen versuipen. In andere gebieden zijn op die manier hele populaties verdwenen. Anderzijds zal vernatting in de boswachterij meer gebieden geschikt maken voor mooie mozaïeken van pollen eenarig wollegras met gewone dophel. Het is zeker de moeite waard het leefgebied van deze prachtige vlindersoort uit te breiden. Mits voorzichtig en met beeld aangegeven is dat met de resultaten van Stefan in de hand zeker mogelijk.

Michiel Wille de Vries

Stefan Pronk

Stefan Pronk

Joachim Bouma

Stefan Pronk

Michiel Wille de Vries

Graslandvlinders

12 soorten “Boerenlandvlinders”

Zwartsprietdikkopje

Groot dikkopje

Aardbeivlinder

Klein geaderd witje

Oranjetipje

Kleine vuurvlinder

Bruin zandoogje

Icarusblauwtje

Zilverenmaan

Argusvlinder

Koevinkje

Hooibeestje

Oranje zandoogje

Bruine vuurvlinder

12 soorten “Boerenlandvlinders”

Zwartsprietdikkopje

Groot dikkopje

Aardbeivlinder

Klein geaderd witje

Oranjetipje

Kleine vuurvlinder

Bruin zandoogje

Icarusblauwtje

Zilverenmaan

Argusvlinder

Koevinkje

Hooibeestje

Oranje zandoogje

Bruine vuurvlinder

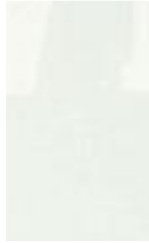
Hoe doen onze 12 soorten “Boerenlandvlinders” het?

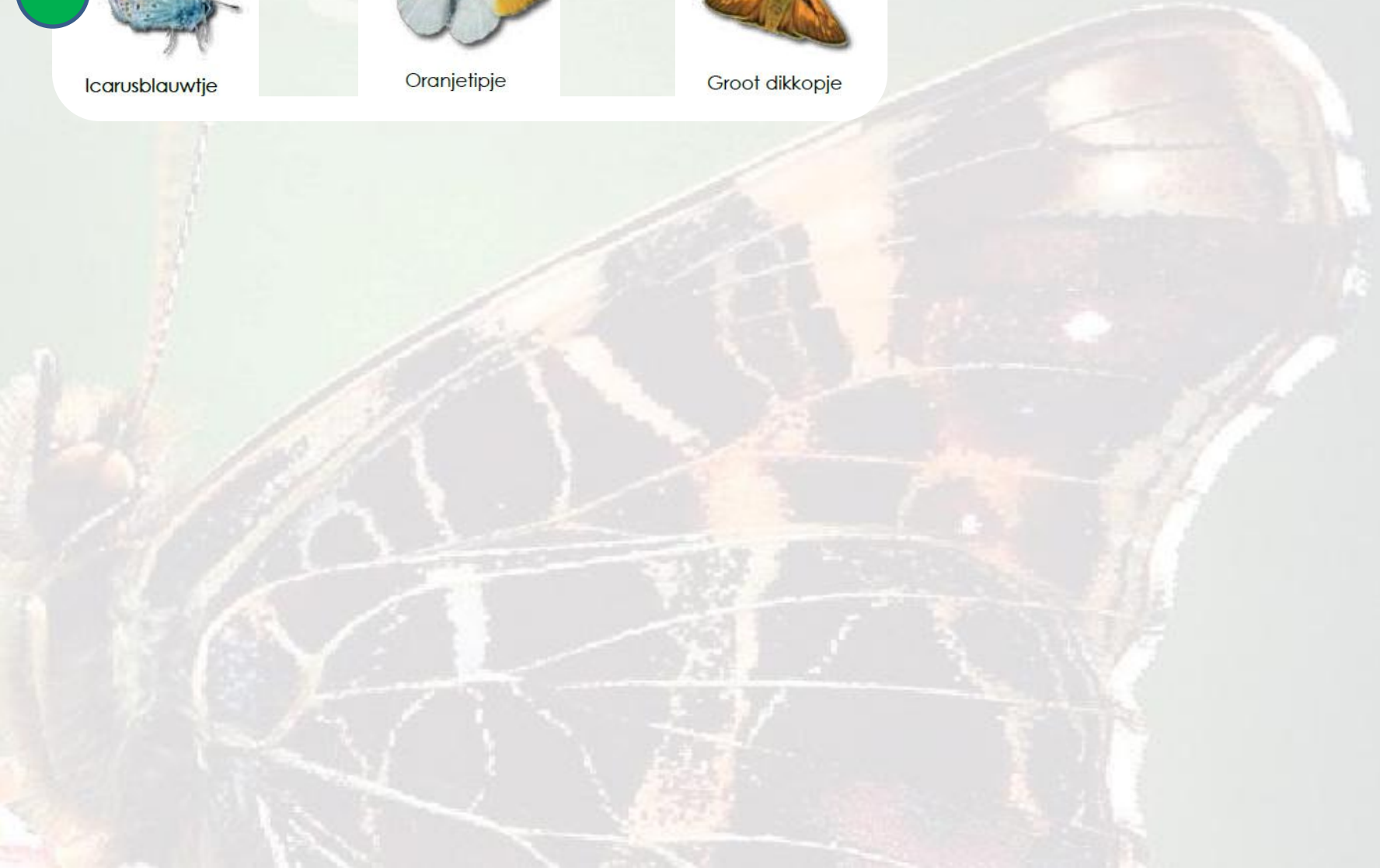
Icarusblauwtje

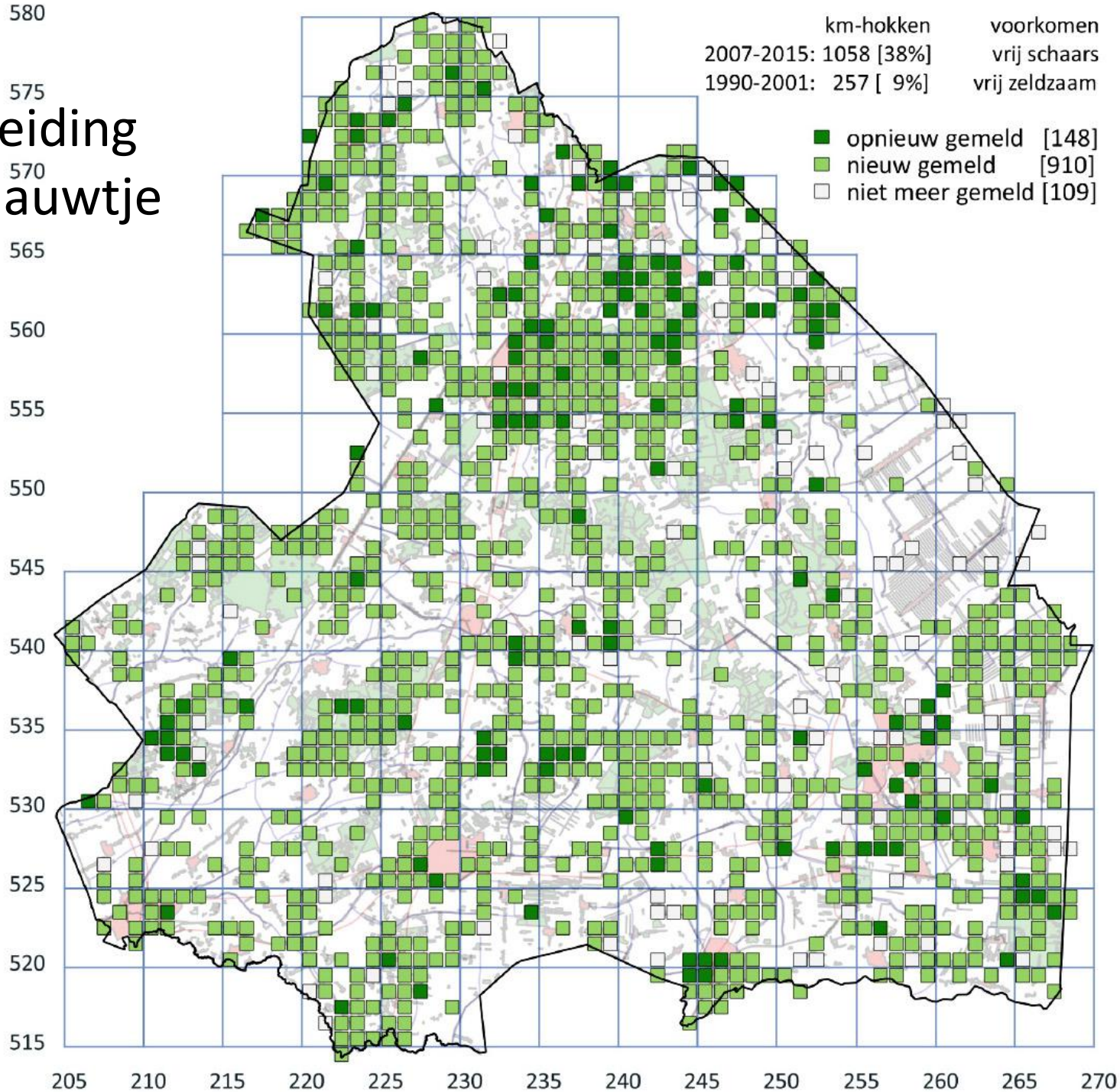
Oranjetipje

Groot dikkopje

Verspreiding icarusblauwtje

Hoe doen onze 12 soorten “Boerenlandvlinders” het?

Icarusblauwtje

Oranjetipje

Groot dikkopje

Hooibeestje

Klein geaderd witje

Kleine vuurvinder

Koevinkje

Bruin zandoogje

Bruine vuurvinder

Zwartsprietdikkopje

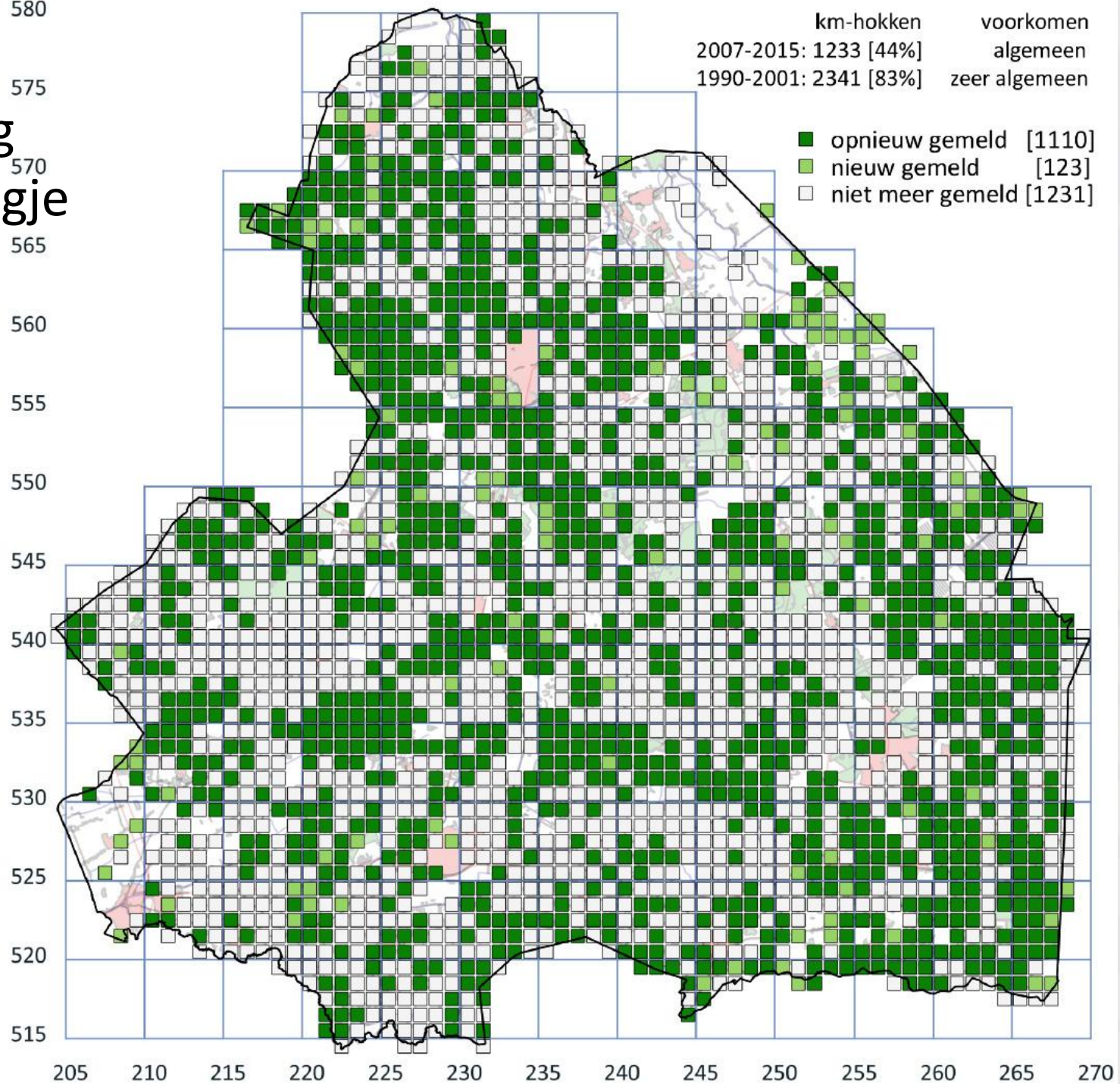

Oranje zandoogje

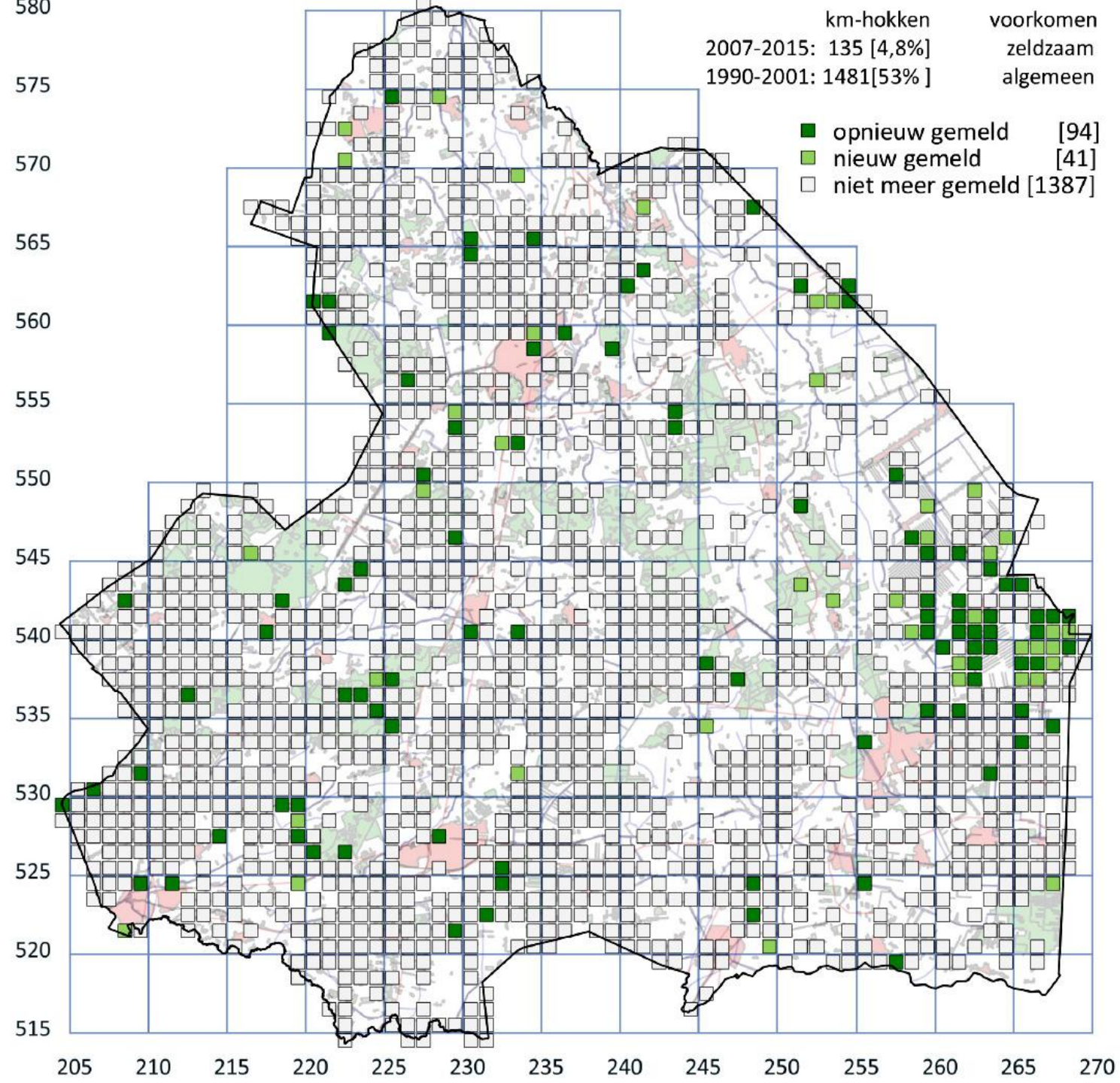

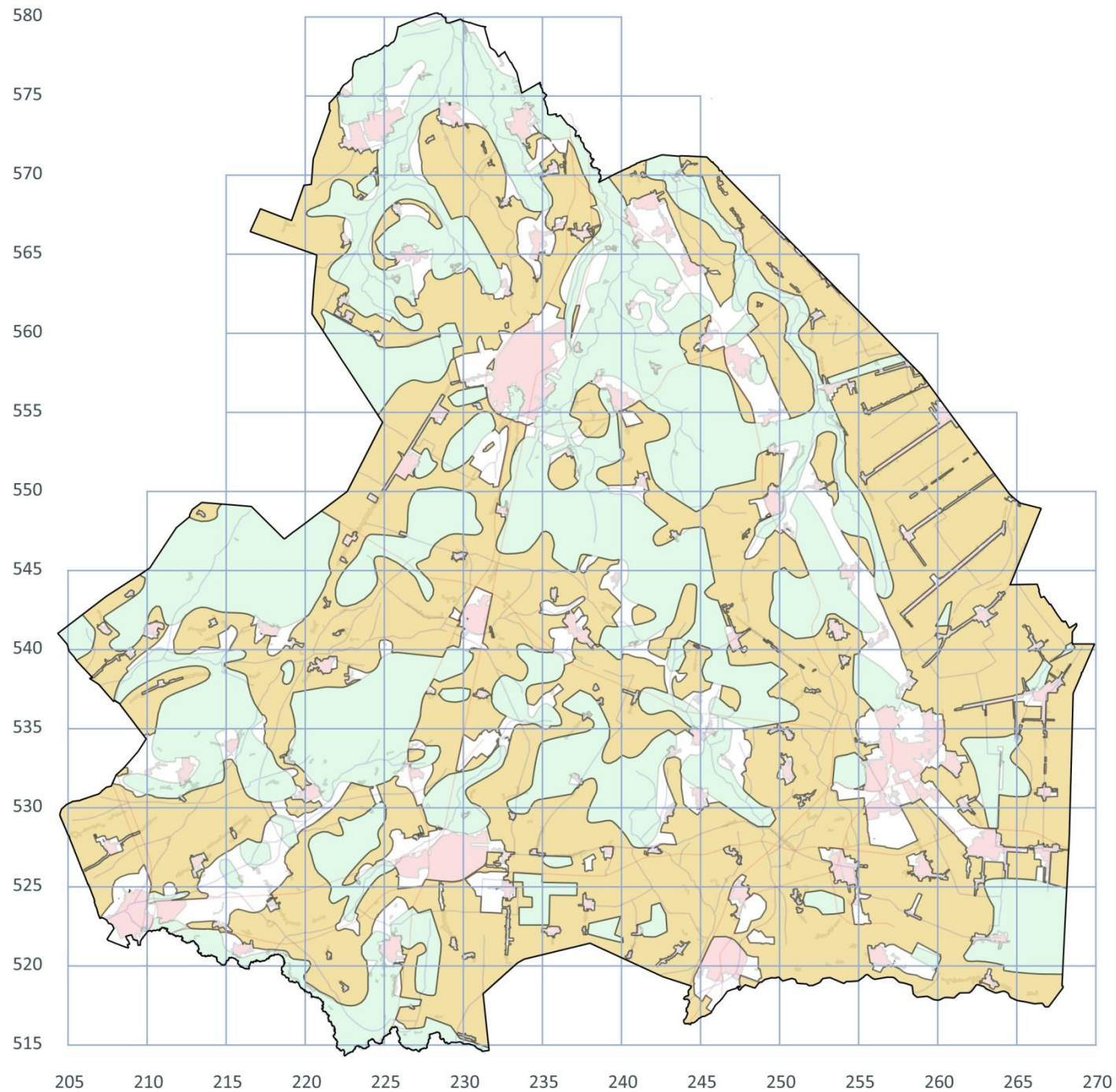
Argusvlinder

Verspreiding oranje zandoogje

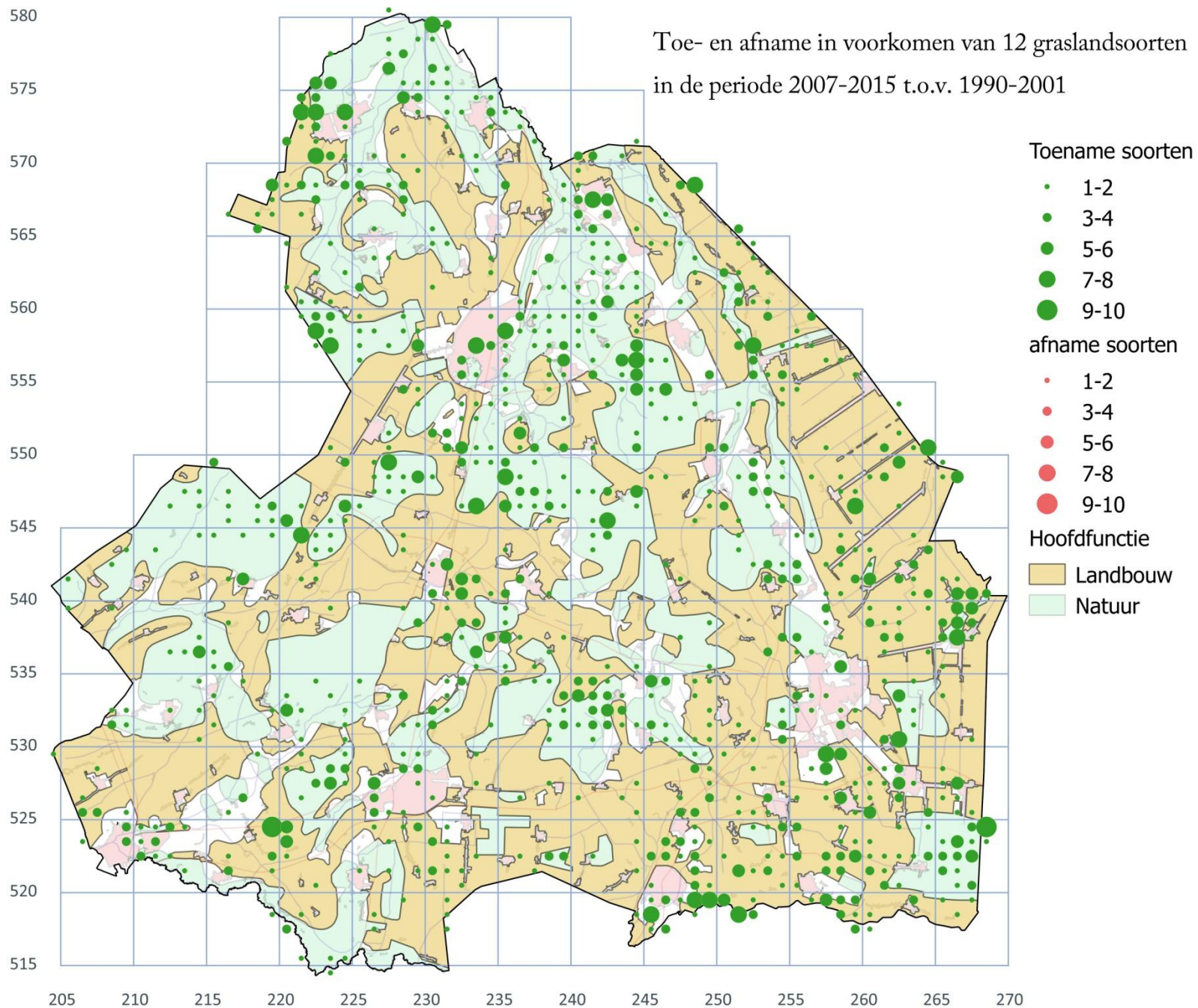

Verspreiding argusvlinder

Toe- en afname in voorkomen van 12 graslandsoorten
in de periode 2007-2015 t.o.v. 1990-2001

Toe- en afname in voorkomen van 12 graslandsoorten
in de periode 2007-2015 t.o.v. 1990-2001

